

Industrialiseringen kommer til Roskilde

Smedehåndværket har altid været en grundlæggende forudsætning for befolkningens levevilkår, fordi smedens arbejde – både når materialet var sten, bronze eller jern – var afgørende for udnyttelsen af naturens ressourcer.

I anden halvdel af 1800-tallet kom industrialiseringen til Danmark, og Næringsloven fra 1857 lagde grunden til en ny struktur i det danske erhvervsliv og det danske arbejdsmarked. Det betød, at laugenes betydning blev mindre, men Smedelaug i Roskilde havde så lange traditioner, at det ikke bare mistede sin betydning. Det havde altid været mestrene, som styrede laugene, og det fortsatte de med efter lovens vedtagelse. Desuden var der heller ikke nogen anden organisation eller struktur, som kunne erstatte laugene. Mestrene og deres familier havde kendt hinanden i mange år, og det blev understreget, da de i 1862 i enstemmighed besluttede, at laugene skulle blive ved med at eksistere. Mestrene havde et naturligt interessefællesskab både på det arbejdsmæssige og det sociale område. Deres ansatte – svendene og lærlingene – havde ikke det samme fællesskab, hvilket gav mestrene en fordel.

Landbruget begyndte at få den nye tids maskiner, og det skabte overskud af arbejdskraft, som kun kunne flytte ind til byerne eller emigrere. Alle byer i Danmark fik en befolkningstilvækst i den 2. halvdel af 1800-tallet – Roskilde voksede fra 3.805 i 1850 til 8.368 i 1901. Denne "indvandring" fik alle vegne stor betydning, men det berørte især boligområdet og arbejdsmarkedet, selv om den stigende industrialisering efterspurgte en stadig mere arbejdskraft.

Udviklingen påvirkede naturligvis hele samfundet, og den blev en del af forudsætningerne for fagforeninger, fordi arbejderne opdagede, at de var stærkest, når de stod sammen. Men starten var svær, og tiden frem mod 1890 var præget af både opture og nedture for den nye arbejderbevægelse. I den enkelte by og på den enkelte arbejdsplads var man afhængig af en lokal "spydspids", som havde overskuddet og modet til at gå forrest i kampen, men i nogle tilfælde kunne starten bero på rene tilfældigheder. Desværre er kildematerialet til starten af fagforeningerne meget mangelfuldt - eller også eksisterer det simpelthen ikke

De gamle laug spillede indtil fagforeningerne dukkede op en stor rolle i lokalsamfundet, fordi alle der arbejdede på et

værksted samtidigt boede i forbindelse med værkstedet – de udgjorde på sin vis en stor familie. Det havde stor betydning for svendene, at kost og logi var en del af lønnen. Samtidig var der en arbejdstid på omkring 12 timer – med spisepauser og lignende – 6 dage om ugen, og det betød, at der nærmest var en slags stavnsbånd for svenden, som ikke havde mulighed for at søge arbejde hos andre mestre i byen. Svendene havde heller ikke de store muligheder for at møde andre ligestillede, og når det endelig skete, var det på et af de lokale værtshuse. Disse lokale forhold var også en del af dagligdagen i Roskilde, hvad der senere gav anledning til konflikter på vognfabrikken Fog og Larsen.

I 1870'erne blev de første rigtige fagforeninger dannet i nogle af de større byer – bl.a. Smedenenes og Maskinarbejdernes Fagforening fra 2. september 1873. Det var en følge af Louis Pios forsøg på at skabe en politisk og faglig arbejderbevægelse først i 1870'erne, som dog ikke havde den store succes. Udviklingen bredte sig trods alt til smedene i Aarhus, Horsens og Odense, og senere i 1870'erne kom der også fagforeninger i andre fag.

Maglekilde Vandkuranstalt måtte stoppe efter kun 5 år i 1851, og smed Ole Pedersen købte anstalten i 1867 og etablerede Roskildes første egentlige industrivirksomhed Maglekilde Maskinfabrik – som i begyndelsen brugte vandkraft. Den nye industrivirksomhed udviklede sig hurtigt med bl.a. et jernstøberi, og i 1872 var der beskæftiget 15 smede og 1 arbejdsmand. Hermed blev skabt et behov for en større organisering af arbejderne, men der skete ikke noget. Først i 1881 blev Roskildes første fagforening stiftet af typograferne.

1880'erne blev over hele Danmark præget af en stigende politisering af samfundet, og konseilspræsident Estrups provisoriske love fik den betydning, at arbejdere og bønder følte sig meget på bølgelængde. D. 11. oktober i 1883 stiftede en gruppe roskildensere Demokratisk Samfund for Roskilde og Omegn [senere Socialdemokratiet i Roskilde]. Den nye forening skulle være arbejdernes nye politiske ståsted i stedet for Højre Arbejder- og Vælgerforening, og den nye forening gjorde sig hurtigt bemærket på det faglige område.

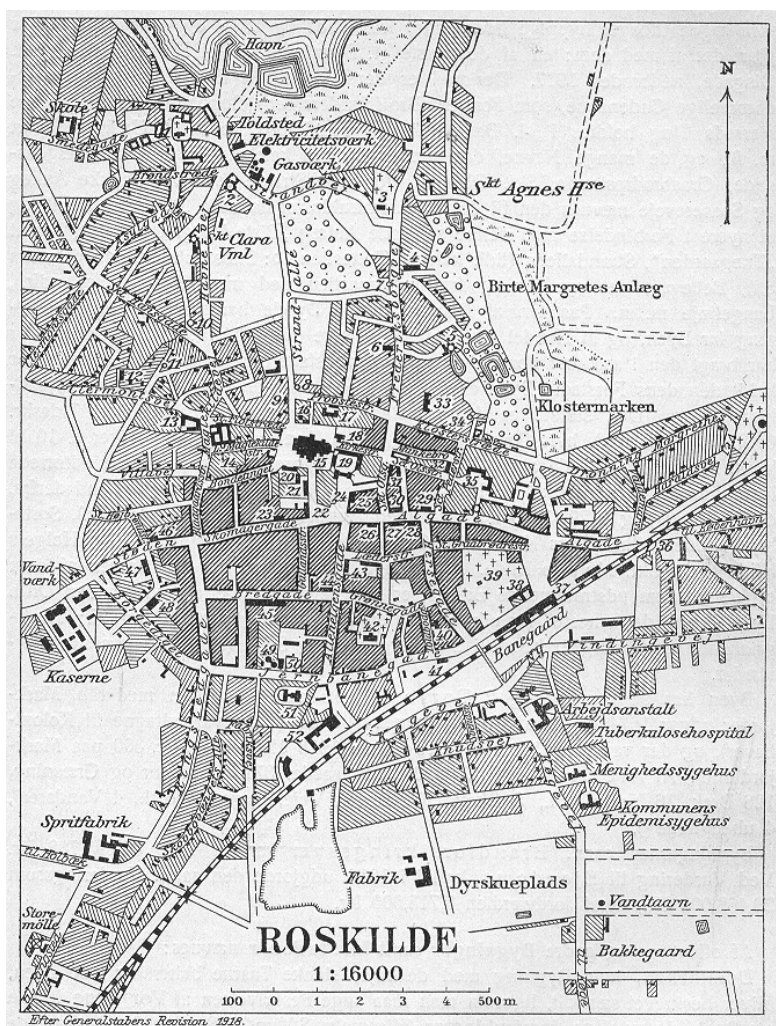
Udviklingen blev samtidig påvirket af nye opfindelser, som da spritfabrikkerne i Roskilde efter en brand fik indlagt elektrisk lys med 13 lampesteder. Det var et tegn på, at industrialiseringen for alvor tog fart, og dermed fik fagforeningerne en større baggrund for at organisere arbejderne.

Det må dog understreges, at det fra midten af 1880'erne

var arbejderne "på gulvet", som tog initiativet. Vi ved, at det bl.a. var svende fra skomagermester Zahle, som var med til at danne det nye parti. Det var derfor naturligt, at det næste skridt skete indenfor skomagerfaget, da de dannede deres egen fagforening i 1886.

Roskilde blev ikke præget af mange konflikter, selv om Skomagersvendenes Fagforening hurtigt kom ud i deres første strejke. Konflikten varede kun i 3 uger, og det endte med, at fagforeningen blev anerkendt af Skomagermestrenes Forening.

Strejken og dens resultat kom på en måde til at virke som igangsætter for arbejderbevægelsen i Roskilde, for allerede året efter dannede skrædderne en fagforening. Det var især

Roskilde by i 1918: kort fra begyndelsen af industrialiseringsperioden. Trap 4. udg.

de to sidste fagforeninger, som begyndte et samarbejde - typograferne stod udenfor den nye udvikling.

De nye fagforeninger have en interesse i at hjælpe hinanden på en mere formaliseret måde. Flere steder fandt man ud af, at det kunne gøres ved at danne en forening for fagforeninger – det førte til dannelsen af de første fællesorganisationer. Denne udvikling begyndte i Aarhus i 1883, hvor den første Fællesorganisation i Danmark blev stiftet. I 1890 stiftede Socialdemokratisk Samfund og to fagforeninger – skomagerne og skrædderne - De samvirkende Arbejder- og Fagforeninger i Roskilde.

Fællesorganisationen fik hurtigt flere medlemmer: Korkskærernes Fagforening, Snedkernes Fagforening og Arbejdsmændenes Fagforening fra 1891. Det er resultatet af det tætte lokale samarbejde mellem forskellige fagforeninger i den forholdsvis lille provinsby.

En uge efter dannelsen af Fællesorganisationen blev Dansk Smede- og Maskinarbejder Forbund i Roskilde dannet. Der er ingen der ved, om de andre fagforeninger og deres relative succes har været medvirkende til dannelsen af smedenes fagforening.

Det er overraskende, at der så hurtigt efter hinanden opstod flere fagforeninger i Roskilde, fordi det var en meget konservativ by. Således advarede Højres avis – *Roskilde Avis* – arbejderne, da den i 1890 skrev: "Socialistiske fagforeninger er noget, enhver arbejder med respekt for sig selv, bør holde sig fra". Men arbejderne blev ikke skræmt! Arbejdsgiverne havde også fælles interesser, det så man meget tydeligt, da Roskilde Smedelaug i 1862 besluttede, at de ville fortsætte deres fællesskab.

Konflikt og organisering i København 1885-1888

I København stiftede arbejdsgiverne i januar 1885 Danmarks første arbejdsgiverorganisation i jernindustrien: Foreningen af Fabrikanter i jernindustrien i København. Det skete på et tidspunkt, hvor modsætningerne på arbejdsmarkedet var meget markante, fordi det var lykkedes for smedesvendene at få gennemført en mindsteløn på 25 øre i timen hos en række smedemestre. Fabrikanterne frygtede for et lignende krav i jernindustrien. I juli 1885 gik smedesvendene i strejke på Eickhoffs fabrik i København - de forlangte en mindsteløn på 27 øre.

Fabrikanterne i jernindustrien afviste straks svendenes krav, og på 24 virksomheder i København fik smedene val-

get mellem arbejde eller fagforening. Smedene valgte fagforeningen, og de indvarslede dermed en ny tid med nye kollektive kampskridt. Resultatet blev, at fabrikanterne lockoutede smedene, og 1.300 svende på 24 fabrikker blev sendt på gaden i en arbejdskamp, som varede fra juni til november i 1885.

De manglende lønindtægter resulterede ofte i en udmeldelse af fagforeningen, fordi det var vigtigere for husmoderen at skaffe brød på bordet, end at manden betalte kontingent. I den situation stod smedenes formand Ferdinand Hurop overfor en meget svær opgave, fordi fagforeningen kun havde 3.000 kr. i kassen til understøttelse af de 1.300 svende i lockout. Fagforeningen måtte derfor trække på alle sine kontakter, og de lockoutede arbejdere måtte hele tiden være på vagt efter skruibrækkere fra udlandet.

I den svære situation så man, at mange bønder både sendte mad ind til de lockoutede arbejdere og inviterede mange smedebørn på ferie på landet. Det var en noget anden holdning end arbejdsgivernes, som mente, at det var pengene, som regerede verden.

Til sidst måtte arbejderne opgive kravet om en mindsteløn på 27 øre i timen, men de opnåede alligevel noget, idet jernfabrikanterne skrev under på, at "arbejderne har ret til at være i den forening, de har lyst til". Men smedenes fagforening havde mistet ca. 300 medlemmer under lockouten, og mindstelønnen – som var arbejdskampens hovedtema – blev først indført 14 år senere. Ferdinand Hurop følte det som et personligt nederlag.

I 1888 lykkedes det at reorganisere smedenes og maskinarbejdernes organisation, og man dannede en ny fagforening: Dansk Smede- og Maskinarbejder Forbund i Danmark. Det nye forbund blev dannet, fordi der var et stort fald i medlemstallet i den gamle forening – fra ca. 1.400 til 350. I 1890 begyndte udviklingen at gå den anden vej, og Socialdemokratiets forretningsfører P. Knudsen konstaterede på partiets kongres, at der nu var 281 fagforeninger med ca. 31.000 medlemmer i Danmark – blandt dem var Dansk Smede- og Maskinarbejderforbunds afdeling i Roskilde.